

Mediebrud mellem organisationer og netværk

Lars Clausen

MedieKultur 2010, 49, 108-122

Published by SMID | Society of Media researchers In Denmark | www.smid.dk

The online version of this text can be found open access at www.mediekultur.dk

Den foreliggende artikel undersøger elitors afhængighed af udbredelsesmedie og kommunikationsmedie inden for den Luhmannske systemteori. Gennem anvendelse af et mediebegreb fra medium theory og koncepter fra elite-forskningen udfoldes elitors medieafhængighed på tre niveauer: udbredelsesmediet, systemmediet og føring (lederskab). Elitors specifikke kommunikationsform er afhængig af de tre mediers aktuelle beskaffenhed. Hypotesen er, at elitors form er medieafhængig, og at det bliver tydeligt i den aktuelle præsens af netværk i samtiden og i den socialvidenskabelige forskning.

Indledning

Fremtiden tilhører netværk, der udbreder sig med lysets hastighed til de fjerneste egne af jorden og ud i det nære verdensrum. Således er astronauter ombord på den internationale rumstation begyndt at "twitte" fra deres geostationære omløbsbane. Konsekvensen af netværkenes sejrstogt er deres opløsning af den klassiske modernitets klare systemgrænser mellem funktionssystemer, organisationer og interaktionssystemer. Det er i hvert fald Castells' pointe (2001). Han forstår digitale netværk som det grundlæggende medie, der gennemformer de nye former for socialitet som sociale netværk. Castells' udgør ét værk blandt utallige, der antager modernitetens ophør med den igangværende overgang til et "Next Society" (Drucker, 2002; Baecker, 2006).

Måske er billedet alligevel ikke så entydigt, og måske er netværkene blevet skaleret op i det analytiske perspektiv, for at man bedre kan ane konturerne af et fremtidigt samfund. Hvis man ikke tænker et netværkssamfund som erstatning, men som ny dimension på samfundet, der føjer til sig bidrag fra tidligere tiders samfundsorden, ændres perspektivet fra brud til kontinuitet. Kontinuitetsperspektivet følger den nyere historiske forskning i revolutioner og omvæltninger. Modsat tidligere tiders forståelse af den franske revolution, der tog de revolutionære på ordet om den totale omvæltning, viser Collins (1995), Maza (1993) og Behrens (1985), hvorledes mange revolutionære forandringer allerede var gennemført før regimets fald, medens mange andre institutioner fra *l'Ancien Régime* forblev i kraft.

Kontinuitet og behovet for "kontinuitetsgaranter"

Næsten uanset hvilken teori om sociale forhold, man griber til, viser den på et eller andet tidspunkt hen til konceptet om en herskende klasse, eliter, les grandes, Oberen, ledende aktører og lignende formuleringer. Fremover betegner jeg konceptet generelt som eliter. Det er for så vidt relevant, at eliter i beskrivelser af det næste samfund indtager en yderst central placering i forhold til medier og netværk.¹ Fremtiden handler om stratifikation på baggrund af adgang til informationer (Rifkin, 2000) og – vigtigst – anvendelse af kapacitet til symbolarbejde (Deutsch, 1970, p. 395).

Den sociologiske elite-forskning har været meget optaget af elitors magt- og indflydelsesmuligheder, deres rekruttering af nye medlemmer og muligheden for at "sætte dagsordenen". Efterkrigstidens amerikanske forskning er i den henseende samstemmende om magt- og indflydelseskategorierne som centrale perspektiver, på trods af meget forskellige grundopfattelser (Kornhauser, 2000). Wright-Mills forstod de ledende grupperinger som magt-elite, som *Power Elite*, medens David Riesman i bogen *The Lonely Crowd* i stedet forstod grupperes indflydelse som veto-grupper (Wright-Mills, 1956; Riesman, 2001). I 90'ernes ændrede miljø erstattes forståelsen af eliterne som samfundsstyrende i positiv forstand til en moralsk fordømmelse: De amerikanske eliter har forrådt demokratiet (Lasch, 1996). I europæisk kontekst har Bourdieu præsenteret en række studier om eliternes uformelle reproduktion og diktat af smag (1989, 2006). I en mere positiv vurdering konkluderer Ezra Suleiman om den franske elite, at de udgør den franske stats stabile rygrad. De udspringer fra specielle *grandes écoles*, særlige professionsskoler, hvis mål er levering af loyale, højtuddannede tjenestemænd. De garanterer kontinuitet i stedet for samfundets og politikernes svingende luner mellem reformer og revolutioner (Suleiman, 1978). I europæisk sammenhæng har Hartmanns aktuelle studie fået stor bevågenhed (Hartmann, 2007). Gennem omfattende empiriske studier demonstrerer han et stort netværk af selvsupplerende ledende grupperinger, der trods deres lokale særpræg i ritualer og rekruttering stort set baserer sig på kombinationen af tilgang til netværk (sociale ressourcer) og uddannelsesbaggrund (kulturelle ressourcer). Richard Münchs studie forholder sig i særdeleshed til det akademiske område, da han placerer elitors uddannelsesmæssige baggrund som primær

determinant for enkeltaktørers mulige opstigning på den sociale rangstige – hele vejen op til de elitære kredse (Münch, 2009). I Danmark har specielt Per Munk Christiansen og Lise Tøgeby beskæftiget sig med empiriske analyser af danske eliter. Som bidrag til Magtudredningen leverede de i 2001 bogen *Den danske elite* (Christiansen m.fl., 2001), der på den ene side afdækker et ikke ubetydeligt magtpotentiale og på den anden side dokumenterer den stigende interne fragmentering og øgede lighed med den brede befolkning.

Ved nærmere eftersyn ser det ud til, at diskussionen om netværkenes opkomst i mindre grad udfordrer den funktionelle specialisering i videnskab, politik, økonomi, uddannelse, kunst, religion, ret, krig m.m., men i stedet udgør en radikal udfordring for organisations-systemers "klassiske" selvforståelse og handlingsmuligheder. Talen om netværksorganisationer udfordrer, hævder jeg, mindre organisationens tilværelse som organisation. Det er deres selvforståelse som "moderne" og "bureaukratiske", baseret på arbejdsdeling og hierarkisering, der udfordres. Max Webers arbejder udgør et symptomatisk højdepunkt for den klassiske forståelse (Weber, 2008).

Den ovenfor refererede litteratur behandler intetsteds eksplicit deres elitors afhængighed af specifikke udbredelsesmedier – med Castells (2009, kap. 1) som den prisværdige undtagelse. Analyserne tager udgangspunkt i elitors mulighed for at anvende magt og indflydelse; enten som ledere eller som modmagt i form af vetomuligheder. På det område udfordrer medium theory sociologien ved at spørge til eliternes magtutfoldelsesmuligheder og begrænsninger inden for specifikke udbredelsesmedier.

Den foreliggende artikel vil således forsøge at svare på spørgsmålet om *elitors medieafhængighed*.

Der skelnes mellem tre mediebegreber i sociologisk forskning. Det første udgøres af de moderne massemedier som fjernsyn, radio, aviser, bøger mv. Det andet mediebegreb er kommunikationsteoretisk fikseret i den lingvistiske og systemteoretiske tradition som symbolsk generaliseret kommunikationsmedie. Det tredje er mediet som substrat for kommunikative former, der har tydelige filosofiske og gestaltpsykologiske aner.² Medieteorien bidrager med forståelsen af samfundets specifikke forms afhængighed af det primære udbredelsesmedie, det gør brug af (Innis, 2007).

Jeg begrænser undersøgelsen til at diskutere samfundet generelt ud fra dets udbredelsesmedie a la medium theory, hvorefter jeg drager nytte af den moderne systemteoretiske samfundsforskning og ser på netværk og organisationer som specifikke distributionskanaler, hvor elitors magt og indflydelse cirkulerer.

Jeg fremsætter den hypotese, at netværk og organisationer er to forskellige systemtyper, der udgør egne, meget forskelligartede kommunikative distribueringsmedier for elitors magt og indflydelse. Systemer udgør på den ene side selvstændige enheder med egne ydelser, strukturer og kommunikationsmodi; på den anden side muliggør de transport af magt som "cirkulerende medie" (Parsons, 1960, p. 53). Det er de strukturelle forskelle i systemernes funktion som transportmedie for magt, jeg i det følgende hæfter mig ved.

Fremgangsmåde

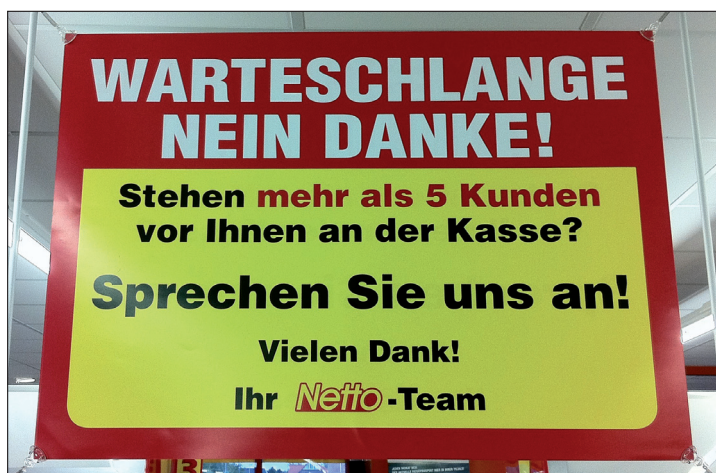
Jeg besvarer spørgsmålet i to trin. Første trin anlægger et videnssociologisk perspektiv, der relaterer en undersøgelse af iagttageren med det iagttagede. I dette tilfælde er det en skitsering af elitors placering i den sociologiske teoriudvikling. Hvad formåede teorierne at se – og hvad så de? Skitseringen fører frem til et latent problem i forsøget på at besvare spørgsmålet om elitors funktion: Hvad er deres medier, og hvorledes opretholder eliter magt og indflydelse hen over forskellige medier – ved at anvende medier? Andet trin undersøger overgangen mellem organisationsmedier og netværksmedier som fiktion om "samarbejde" og "transfer" ud fra begreberne føring, magt og ledelse inden for projekter.

Lad os først se på det historiske udgangspunkt for analysens udfoldelse: den europæisk-atlantiske modernitet.

Modernitetens fremkomst

"[I]f it works, it's obsolete" (McLuhan, 1995, p. 155). Med det rammende statement beskriver medieteorikeren Marshall McLuhan betingelserne for livet i den 'elektriske tidsalder', der afløser bogtrykkens tidsalder (McLuhan, 1962). Som Harold A. Innis før ham og så mange efter ham lægger McLuhan stor vægt på den tvungne mediale episodisering af samfundets historie, der udspringer af skiftet i det primære udbredelsesmedie.

Medieteorikeren Manuel Castells fikserer sin overgang, ikke med den elektrificerede medieudbredningsteknologi, som telegraf, radio og TV frembringer, men med opkomsten af forbundne computere til "The Internet Galaxy".³ Både McLuhans og Castells' analyser påpeger det markante skred, overgangen fra Gutenberg-galaksen til nutidens elektrisk-elek-

I de tyske Netto-filialer reklameres således med "kø – nej tak! Vore medarbejdere er instrueret i øjeblikkeligt at åbne en ny kasse, hvis der står flere end 5 i køen.

Privat billede, LC 2010

troniske øjeblikkelighedsgalakse udgør. Det fælles kendetegn er skiftet i kommunikationens udbredelsesmedie. Overgangen udgøres af udskiftningen af relativ langsommelighed med øjeblikkelighed. Ud over de teknologiske forandringer er overgangen en forandring i tidsligheden. Nutiden skrumper ind og bliver til øjeblikkelighed (Rosa, 2005; Nassehi, 2008, pp. 21-31, 328-348; Eriksen, 1999, pp. 274-278). "Klagen over at alt nu skal ske i en fart er gammel. Siden romantikken er den slags beklagelser et gennemgående tema i kritikken af moderniseringen. Man kaster sig over den mindste tidsgevinst – kun for at opdage at den tid man angiveligt sparer, ikke giver mere fritid eller ro til eftertanke" (Eriksen, 1999, p. 274). Med renæssancens opkomst og trykpressens fremkomst dukker den moderne, fremadrettede tidsopfattelse op. Det afgørende skridt er ikke det fundamentale skift fra en cirkulær tidsopfattelse til en fremadskridende,⁴ men den brutale acceleration, tiden underlægges.⁵ Fra tid til eftertanke, fordybelse, refleksion og kritik afløses den accepterede ventetid af her-og-nu-løsninger. Tillæggelsen af præfiksen "instant" til alverdens produkter er symptomatisk og symboliserer kannibaliseringen af ventetiden.⁶

Moderniteten fremkommer som resultat af trykpressens opfindelse (Luhmann, 1997, pp. 291-316; Eisenstein, 1980, 2005). Den accelererer udgivelsen af gamle manuskripter, så det sen- og højmiddelalderlige tankegods breder sig til en større læserskare end manuskriptcirkulationens begrænsede rækkevidde tillod (Weber, 2002, pp. 142-153; Scholz & Schütte, 2005, pp. 23-47; McLuhan, 1962, p. 105; Eisenstein, 2005). De første 200 år bruges på at skabe en større læserskare med genudgivelser af skrifter af ældre karakter, derefter skifter fokus mod nye skrifter, der især udspringer fra lovgivningssamlinger og kommenteringer samt nyhumanisternes intention om at nå en bredere læserskare. Den generelle accept af bogen som kommunikationsform mellem enkelte personer udvikler sig langsomt til en offentlighed (Maza, 1993, pp. 250-262; Habermas, 1999). De nye udgivelser er ikke kun kommenteringer og kritik af den udøvede magtanvendelse som korrekt eller misbrugt anvendelse, men tematiserer i stigende grad "the very bases of that power" (Maza, 1993, p. 261). Bogtrykkens fremkomst og den efterfølgende udbredelse af bøger og andre trykte publikationer afføder medieteoretikerne Harold A. Innis', McLuhans og Castells' teorier om en helt ny meningshorisont, ud fra hvilken samfundet og verden opererer (Innis, 2007; McLuhan, 1962, pp. 164-185; Castells, 2009, kap. 1). Luhmanns konstruktion af en teori om samfundet i den gutenbergske galakse som *funktionelt differentieret* var kun mulig i en samtid, der var gennembræget af bogtrykken (Luhmann, 1977). Medieteoretikerne afleder samfundets former og undersøger de psykologiske og fysiologiske implikationer af et givent udbredelsesmedie for kommunikationen; Luhmann lader udbredelsesmediet genindtræde i teorien om samfundet til genbehandling. Anderledes sagt accepterer Luhmann medieteorien splittelse mellem præ- og post-Gutenbergske socialitet som ydre omstændighed for videnskabeligt, teoretisk arbejde. Samtidig trækker han udbredelsesmediet ind i sin teori og sidesætter det med andre medieformer i en bredere, mere omfattende teori om samfundet. Det afgørende forhold i denne sammenhæng er afløsningen af den ensrettede afledning af samfundets form *fra* det primære udbredelsesmedie til teorien om de gensidige

påvirknings- og afgrænsningsforhold, samfundets former og medier udgør for hinanden. Det er i vekselvirkningen, den sociologiske systemteori beriger medieteorien og vice versa. Det er ud fra dette "McLuhmannske" perspektiv, jeg i det følgende argumenterer.

Eliten i socialvidenskaben

Eliter har som koncept i socialvidenskaben haft en omtumlet tilværelse. I den systemteoretisk arbejdende samfundsteori har eliter udgjort et centralt element fra Frederik den Stores værker (f.eks. Friedrich II, 1916) over revolutionstænkere Claude-Henri de Saint-Simon (1976) til elite-teoriens to store italienske klassikere Gaetano Mosca og Vilfredo Pareto (Mosca, 1939, kap. 12, 1972; Pareto, 1939, 1972; jf. Clausen, 2010). Med Talcott Parsons indtræder et markant brud i elite-teoriens udvikling. For systemteoretikerne før Parsons udgjorde samfundet ét system, der primært var struktureret efter et "oppe" og et "nede". Delingen mellem eliten og massen udgjorde det fundamentale, systeminterne skel i samfundets konstituering. Parsons' store fortjeneste i systemteoriens udvikling udgøres af inddelingen af samfundet som socialt system i et utal af mindre systemer, der gensidigt underordner sig og går i funktionelle relationer gennem gensidige ydelser og afhængigheder (Parsons, 1951, 1960, 1964, 2008). I hans artikler om social stratificering udgør eliten et summarisk produkt af personers mangfoldige tilhørsforhold til familiesystemer, arbejdsmarkedssystemet, det politiske system m.fl. (Parsons, 2006, p. 156 f.; 1970). Han fordobler skellet mellem elite og masse til et systeminternt forhold og et samlet, stratifikatorisk system for hele samfundet. Personers placering internt i familien, i virksomheden, sportsklubben, massemedierne, deres videnskabelige præstationer eller uddannelsesniveau udgør samtidig et produkt til en abstrakt hierarkisering af hele samfundet i et "oppe" og "nede". Klassisk, formulerer Parsons, udgjordes dette perspektiv af klasseteorien, der ifølge ham mangler den analytiske skarphed i sammenligning med den Parsonske systemteori (Parsons, 2006, p. 157).

Suzanne Keller, professor emeritus i sociologi på Princeton, kombinerede en empirisk tilgang med Parsons' analytiske realisme. I bogen *Beyond the Ruling Class: Strategic Elites in Modern Society* fra 1963 (Keller, 1991) stiller hun spørgsmålet om, hvad der holder samfundet, og dermed enkeltsystemerne, på ret kurs, så hele samfundet ikke falder fra hinanden. Svaret finder hun i kommunikation af værdier. Det afføder spørgsmålet om værdiernes oprindelse og variation. Hendes sociologiske svar er tilstedeværelsen af strategiske eliter (Keller, 1991, pp. xx-xxiii, 88 ff., 132 ff.). Det moderne, funktionelt differentierede samfund har ikke længere en enhedsklasse, ingen herskende klasse i toppen.⁷ I stedet har det funktionelt differentierede eliter, der inden for hvert deres område lader bestemte værdier og beslutninger cirkulere ud fra et strategisk perspektiv om at holde samfundet integreret med sig selv. For Kellers strategiske eliter medfører det på den ene side stort ansvar (Keller, 1991, p. 215), men på den anden side medfølger legitimitet i deres udøvelse af magt og indflydelse til at styre samfundet. Kellers vigtigste bidrag til elite-teorien udgøres af et nærmest paradigmatisk skifte. Tidligere var ulighed en tilstandskvalitet i samfund; nu er forholdet mellem

elite og masse et spørgsmål om lighed og ulighed som difference. Uligheden produceres samfundsinternt som reaktion på et styrings- og integrationsbehov for samfund. Parsons reviderer selv efterfølgende teorien til at omfatte lighed/ulighed som difference i stedet for en kvalitet (Parsons, 1970).

Den relevante pointe ift. det fremførte "McLuhmannske" perspektiv udgøres af, at alle former for medier *ikke per se* udgør ulighedsreproduktion. Medier jonglerer med differencen *lighed/ulighed* i deres virke. De skubber, forandrer og motiverer differencen til at komme i spil. Medier skaber vedvarende lighed og ulighed i deres reproduktion af samfund, lige som samfund skaber vedvarende lighed og ulighed i deres reproduktion af medier. Anderledes formuleret udgør differencen elite/masse en difference, der bruges til at ordne samfund særskilt fra de faktisk-empiriske forhold, samfundet udgør.

For Luhmann var elite/masse primærkode for samfundet, der empirisk delte sig mellem aristokratiets top og forskellige masser med et diffust overgangsområde og stor fluktuation. Med modernitetens fremkomst flytter distinktionen "bagud" og bliver sekundærkode i de enkelte funktionssystemer (Luhmann, 1997, pp. 648-742; 2008). "Lagdelingen forsvinder ikke i de moderne samfund. Den bliver til et biprodukt af funktionssystemerne" (Schwinn, 1998, p. 4; jf. Baecker, 2007).

Hvad med eliternes handlings- og kommunikationsmuligheder på den anden side af det funktionelt differentierede samfund i et globalt netværkssamfund, et "Next Society" (Drucker, 2002), der former sig i internetgalaksen? Hvilke handlings- og kommunikationsmuligheder får eliteerne efter et samfund, der var 'departementaliseret' (Foucault), bureaukratiseret (Weber) eller opdelt i specialiserede enheder med hver deres funktionale ydelse (Luhmann)? For at svare på spørgsmålet kræver det en afklaring af de kommunikationsformer og -medier, eliter benytter sig af – og iagttages i.

Eliter, udbredelsesmedie og epokale galakser

Anvendelsen af elite-begrebet fordeler sig på tre lejre, når de undersøges ud fra deres tematisering af eliters placering i samfundet:

(1) *Det førmoderne samfund* udgjorde enheden af forskellen mellem tre stænder: bonden, borgeren og aristokraten. Ved middelalderens udgang blev feudaladelen langsomt samlet om et enkelt hof, respektive territorialstatsgrænser trukket og enheden angivet. Modellen toppede i de prærevolutionære franske, prøjsiske og østrig-ungarske hoffer, hvorimod de mere perifere europæiske stater bibeholdt en betydelig og indflydelsesrig landadel (Reinhard, 2007, pp. 30-42; Behrens, 1985, pp. 14-23; Deutsch, 1970, pp. 308-314, 336-345; Koselleck, 1975, pp. 284-332).

(2) I *det moderne samfund* er der ikke plads til aristokrater, der kræver positioner på baggrund af afstamning. Modernitetens eliter er baseret på udvælgelse på baggrund af præstation,⁸ ikke guddommelig bestemmelse eller efternavn. Præstation er ikke at sætte lig med eksamener (for uddannelsessystemet) eller bundlinjeresultater i erhvervslivet, men at kunne

"gøre det rigtige" til det "rigtige tidspunkt" for at opnå øget handlingspotentialer og øget ressourceindgang (Schwinn, 1998; Parsons, 2006; Rifkin, 2000).

(3) Analyser af *det efter-moderne samfund* lægger stor vægt på "networkere" (Boltanski & Chiapello, 2003, pp. 356-359) og centrale agenter som "switchere" (Castells, 2009; jf. White, 2008), der udgør omdrejningspunktet mellem "little peoples" (Boltanski & Chiapello, 2003, p. 361). De træder ulokaliserbart frem på baggrunden af lokaliserede, stationære grupperinger (Baumann, 2005, p. 82 f.; Münch, 2009, p. 24 ff.).

I forlængelse af McLuhan udgør kategoriseringen en pendant til hans epokale mediegalakser:

Tabel 1: Epokale elite-typer

Galakse (meningsgrænse) (McLuhan/Castells)	Samfundets differentieringsform (Luhmann/Baecker)	Udbredelsesmedie	Adgang til eliter (traderet)
Manuskript	Stratifikatorisk	Bogafskrifter	Afstamning
Gutenberg	Funktionelt	Den trykte bog	Præstation
Internet	Netværk	Digitale medier	Forbundethed

Tilstanden, at en mindre gruppering af 'udvalgte' har større strukturskabende kapacitet end flertallet i et samfund, har muligvis været et kendetegn ved menneskers tidligste samværsformer – og dermed de tidligste socialsystemers begyndelse. De havde videns-, magt- og voldsmonopolet som shamaner, indehavere af privilegier, besiddelser og de rette efternavne. Under alle omstændigheder kan forholdet genfindes i stort omfang i alle de tidligste civilisationer omkring Middelhavet, i Kina, blandt de indfødte i Amerika og, så vidt jeg ved, blandt nutidens nomadefolk (Mosca, 1939, 1972; Assmann, 2000).

Eliter er føring i samfund

Formen for ledelsen udgøres af "*med vilje at gøre en andens handling og oplevelse til sit eget udgangspunkt for handling. Det gælder på begge sider. De førte gør de førende til udgangspunkt for deres handlinger, de førende de førte*" (Baecker, 2009, p. 17). Føring (ledelse) udfolder sig altid i mediet magt (Luhmann, 2003). Hvor volden starter, stopper magten. Føringens fortsættelse i mediet magt sandsynliggøres gennem den gensidige relation, hvor den førte og førende begge gør deres fortsatte handling afhængig af den andens handling i mediets magt. At fokusere på føring som en form for magt er at fokusere på den magtform, der kan tilskrives specifikke sociale adresser på begge sider af magtrelationen. Den usynlige, den 'derivative' magtform udgøres af indflydelse i modsætning til føring. Føring har altid den latente

mulighed at svinge over til indflydelse, hvor præcise adresser og kompetencer forsvinder til fordel for identificerede forandringer, der 'regnes tilbage' til én eller flere 'indflydelsesrige' aktører. Mærsk-McKinney Møller, Jørgen Mads Clausen og Connie Hedegaard får 'ting til at ske', ved at hændelser indtræffer og tilskrives aktørers bevidste handlinger, hvorefter de identificerede aktører navngives. Efter samme logik arbejder den empiriske elite-forskning, der ser på forskelle mellem beslutninger taget uden indflydelse og det effektive resultat, der afviger med en margin fra den (hypotetiske) rene beslutning. Marginen tilskrives lobbyister og andre magtfulde eliteres gøren og laden, hvorpå elite-forskningen kobler sig til samfundsteori for at lokalisere magtstrukturer og familiært-dynastiske sammenhænge, jf. oversigten i begyndelsen.

Siden Luhmanns opdagelse af George Spencer-Brown kalder systemteorien skellet mellem en betegnet side og en indikeret side, der præges i et umarkeret rum, for en form (Spencer-Brown, 1994). I det foreliggende tilfælde udgør differencen føring/indflydelse, der aktualiserer mediet magt, en spencer-browsk form.

Eliter = Føring/indflydelse.

Differencen træder ind i sig selv som magt.

Dermed ikke nok. Magtens relation udgøres af differencen mellem førende og førte, der gensidigt gør hinandens handlinger til grundlag for egne og dermed kommunikerer i magt-mediet. Projiceret over på samfundets kommunikation fordobles formen langs adressen mellem førende og førte, så begge sider (førende/førte) kommunikerer i magtens medie. Foucaults koncept om modmagt ekspliciterer fordoblingen, og ignorancen over for magtbårne kommunikationstilbud fører til tilbyderens afmagt. Konstruktionen af magt-modmagt bliver til gengæld kun synlig for den, der iagttager sceneriet i magtens medie. Aktørers ignorance aktualiserer symbolikken om viljen og evnen til at handle afvigende. I kortform: førerens magtkrav bliver, gennem den førtes ignorance, til afmagt ved føreren. De førtes ignorance fremstår som modmagt (Foucault, 2002, p. 99 f.).

Når netværk postuleres som fremherskende socialform, må magten finde sin egen udtryksform deri, som er kompatibel med netværket som udbredelsesmedie, kravene om tidslighed og det omgivende samfund.⁹

Projektet som bindeled mellem elitære netværk og bureaukratiske hierarkier

Ved at fundere elite-begrebet i magt som kommunikationsmedie nærmer vi os netværk og organisationer og kan se på, hvordan magt kommunikeres og brydes mellem organisationer og netværk. Det kræver et koncept om netværk som socialt system.

Historisk set har sociale netværk stået i et konkurrerende og samarbejdende forhold til organisationer. Her er det afgørende at (1) demonstrere relationen mellem organisationer

og netværk, (2) undersøge deres strukturelle kobling og (3) beskrive de teoretiske hjørnesten i en teori om netværk som socialt system.

Organisationers kommunikationsmedie udgøres af beslutninger. Beslutningen er deres basale element, der fører videre til nye beslutninger og beslutningspræmisses og derigennem lukker systemet om sig selv (Luhmann, 2000a). Organisationen arbejder autopoietisk, dvs. selv-skabende. Kun beslutninger afføder nye beslutninger; ikke mennesker, personer eller guddomme, hvor tit det end forekommer i organisationers selvforståelser om grundlæggere, iværksættere og missioner. Organisationer beslutter hierarkier, skaber positioner og tilføjer personer til (vakante) positioner. Organisationer skaber programmer og scripts til at håndtere sig selv og deres omverden.

Organisation er beslutningens form. Beslutning er organisationens medie.

For Castells (2009) og White (2008), i teorierne om Social Network Analysis (Gulas, 2007) og Social Capital-teorier, er netværk det mønster, samfundet er struktureret ud fra. Samfund – og alt andet socialt – er konkretiseringer af bestemte forbindelser mellem personer og udveksling af symboler i en vekselvirkning mellem personer, netværk og samfund. Inspirationen udspringer af grafteoriens koncept om punkter og kanter. Punktet substitueres i socialvidenskaben med personer, institutioner eller andre "units" (Parsons), medens kanten angiver relationen.

Når netværk tillægges ontologisk karakter, forfører det teoridannelsen til at skalere iagttagelsesperspektivet op. Tilbage står iagttageren med et netværkssamfund og kan efterfølgende kun forsøge at skabe strukturer i netværkene. Således bruger Castells begrebet "space of flows" og White "network domains", dvs. "netdoms", som afgrænsningskriterier, uden eksakt at angive begrænsningens grænse. Problemet er lokaliseringen af netværkets grænse.

For Boltanski og Chiapello er "[t]he project [...] the occasion and reason for the connection": "The project is precisely a mass of active connections apt to create forms – that is to say, bring objects and subjects into existence" (Boltanski & Chiapello, 2003, p. 104 f.). Deres tiltag vender netværksteoriens tilgang om netværk som medie og samfund som form om, så samfundet er et medie, i hvilket netværk former sig. Netværk udgør en temporær akkumuleret lomme af forbindelser, der skaber værdi og udgør basis for at udvide netværket ved at udvikle forbindelser (ibid.).

For organisationer er projektgennemførelse et program, dvs. en akkumulering af en beslutningsrækkefølge med faste former, hvor ressourcer tildeles og grænsen for projektet præciseres. Det kan være udvikling af et nyt produkt, implementering af en reform, en service-ydelse, et nyt tiltag eller ændring af organisationens mediale infrastruktur. For netværk derimod udgør projektet mediet, der gennem skabelse af forbindelser som form genskabes som medie. Netværk bliver identificerbare gennem det projekt, de bruger – og hele tiden genskaber sig selv ud fra. Det er implikationen af netværk som socialt system, ergo netværk som autopoietisk system.

Udbredelsesmediet spiller en central rolle. Netværk må vedvarende være i stand til at

anvende projektet gennem skabelse af forbindelser, og det kan kun ske, når projektet står til rådighed, ergo: udbredes blandt 'deltagerne'.

Netværket har, fordi det kan mobilisere ressourcer gennem sin fortætning af forbindelser, mulighed for at starte initiativer og tematisere netværket som enhed med grænse. Et eksempel udgøres af den aktive open source-udviklingsmodel. Projektet udgøres af det 'program' eller 'framework', der arbejdes på. Det tildeles et eller flere navne. Projekterne holdes i live af "commits", altså bidrag til projektets "repository", der udgør netværkets hukommelse.

Det har en enorm teoretisk fordel at udskifte forbindelser med projektet som konstituerende element for sociale netværk. Forbindelser, konneksioner, udgør en beskrivelsesmodus for mulige adressater; forbindelse er det tredje trin i netværks form på samme måde som forståelse er tredje trin i kommunikationens triplet: information/meddelelse/forståelse (Luhmann, 2000b, p. 178 ff.). At beskrive netværk ud fra et forbindelsesperspektiv er at dække for netværkssystemers egentlige kompleksitet til fordel for at lette netværkets fortsættelse. Netværkssystemets kommunikative triplet bliver:

Netværkssystem = projekt/person/forbindelse

Den strukturelle kobling mellem systemtyperne organisation og netværk udgøres af projektet. Specificeringen af koblingen som et interface omkring et projekt giver pressede organisationer en evolutionær fordel i tre henseender. For det første kan organisationen "geare ned", dvs. reducere tidspresset på sig selv. Den har handlet (besluttet) og venter nu på feedback fra netværket. Derigennem afbøder organisationen en del af de digitale udbredelsesmediers hastighedspres. For det andet givet netværk mulighed for adgang til personer og sociale miljøer, organisationen selv normalt ikke kan aktivere. For det tredje kan netværk få adgang til ting og sager, der ellers var uden for organisationens rækkevidde. Begrænsningen af den strukturelle kobling sker gennem formen loyalitet. Er mobiliserede ressourcer anvendelige? Sammenfattende giver tilkobling af netværk organisationen en øget sensitivitet og øget belastning på interne procedurer for kontrol af netværkenes feedback.

McLuhmann: eliter, netværk, medier

Artiklen har haft til hensigt at demonstrere medieteorien anvendelighed ift. eliteres bevægelse mellem organisation og netværk. Forbindelsen mellem netværk og organisation retter blikket mod de strukturelle koblinger, der binder organisationer og netværk sammen, medens de er bundet op af udbredelsesmediets specifikke betingelser. Den strukturelle kobling udgøres i dette tilfælde af projektet, der på organisationens side er en beslutning og på netværkets side udgør mediet, gennem hvilket netværket vedvarende genskaber sig selv. Fordelen ved det "McLumanske" perspektiv udgøres af nødvendigheden af adskillelse mellem massemedier, kommunikations-medier og udbredelsesmedier. I den gutenberg-ske galakse, hvor de masseproducerede, trykte medier former et funktionelt differentieret

samfund, træder netværk i baggrunden og lader organisationer udbrede sig; den moderne organisation har i udpræget grad vist sig gearret til udfoldelse i bogtrykkens tidsalder.

Opkomsten af nye udbredelsesmedier lægger pres på samfundets interne organisering. Muligvis er netværkenes genkomst ikke en udfordring af hele samfundets form, men en udfordring af organisationernes nuværende former. Videnskabelige sandhedskriterier, indtægts- og tabsmuligheder, trossamfund, kunstnerisk udfoldelse og krig er i stigende grad territorielt afkoblet; men fundamentalt arbejder funktionssystemernes stadig som funktionssystemer.

Artiklen lægger vægt på, hvordan eliteres *håndtering* og *organisatoriske tilknytning* ændres i takt med nye, digitale mediers frembrud, og aflæser forandringerne i den måde, organisationer håndterer de nye medier på. Bogtrykken krævede evnen til at koble netværket på de bureaukratiske former, medens computeren kræver evnen til at koble de bureaukratiske former på netværk. Men skellet mellem organisation og netværk forbliver markeret. For eliterne forbliver den fundamentale udfordring at koble netværk og organisation sammen gennem projekter, uanset de aktuelle digitale udbredelsesmediers øvrige indflydelse på organisationers og samfundets former.

Mediebruddet mellem organisationer og netværk ligger skjult i projektets dobbelthed: som organisatorisk beslutning om ressourcetildeling og som netværkets medie. Eliterne træder ud af placeringen som funktionelt orienterede organisationer og overtager strukturelle koblinger til andre organisationer. Koblingen sker som netværk. Muligheden for eliternes nye funktionsbidrag til samfundets reproduktion i internetgalaksen er betinget af de socialstrukturelle transformationer, den igangværende medierevolution påtvinger samfundet. De elektriske, sidenhen elektroniske transportmedier startede som supplement og effektivisering af modernitetens projekt, samtidig med at de udgjorde en parasitær virksomhed (Serres), der langsomt, men sikkert pressede organisationerne på alle tre dimensioner: tidshorizonten skiftede fra postforsendelsers langsommelighed til den digitale øjeblikkelighed. Samtidig blev specialiseringen presset med et overload af emner og sager, organisationen skulle (kunne) tage sig af. Til sidst voksede antallet af potentielle kontakter eksplosivt. Postordrekataloget revolutionerede de afsidesliggende områders integration i samfundet. Den digitale kobling revolutionerer på samme måde de regionale centre i retning af globale byer og et potentielt milliardstort antal sociale kontakter. Eliterne som form træder til i form af en kompensatorisk strategi for den senmoderne organisation til at synkronisere på tværs af de bestående kanaler, uden at overbelaste de informelle kommunikationsveje, der også hersker. Eliter kommer i stigende grad til at integrere organisationer og integrere samfundet som fokus-orientering.

Referencer

- Assmann, J. (2000). *Herrschaft und Heil. Politische Theologie in Altägypten, Israel und Europa*. München: Carl Hanser Verlag.
- Baecker, D. (1993). Kybernetik zweiter Ordnung. In D. Baecker, *Wissen und Gewissen. Versuch einer Brücke* (pp. 17-24). Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Baecker, D. (2006). Niklas Luhmann in the society of the computer. *Cybernetics & Human Knowing*, 13(2), 25-40.
- Baecker, D. (2007). Eliten. In D. Baecker, *Wozu Gesellschaft*. Berlin: KadMos Kulturverlag.
- Baecker, D. (2007a). Communication with computers, or how next society calls for an understanding of temporal form. *Soziale Systeme*, 13 (Heft 1+2), 409-420. Stuttgart: Lucius & Lucius.
- Baecker, D. (2009). Die Sache mit der Führung. In *Wiener Vorlesungen*. Wien: Picus.
- Baumann, Z. (2005). *Forspildte liv, Moderniteten og dens udstødte*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Behrens, C.B.A. (1985). *Society, government and the Enlightenment. The experiences of eighteenth-century France and Prussia*. London: Thames and Hudson.
- Boltanski, L., & Chiapello, E. (2005). *The new spirit of capitalism*. London: Verso.
- Bourdieu, P. (1989). *La Noblesse d'État*. Paris: Minuit.
- Bourdieu, P. (2006). *Reproduktionen*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Castells, M. (2001). *The Internet Galaxy*. Oxford: Oxford University Press.
- Castells, M. (2009). *Communication. Power*. Oxford: Oxford University Press.
- Christiansen, P.M., Møller, B., & Togeby, L. (2001). *Den danske elite*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Collins, J. B. (1995). *The state in early modern France*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Clausen, Lars (2010). Mosca, samfund og uddannelse: Den sociale evolutions usandsynlighed og den herskende klasses nødvendighed. In Lene Hilt m.fl. (Eds.), *Luhmann og magt*. København: Unge Pædagoger.
- Deutsch, K. (1970). *Politics and government. How people decide their fate*. Boston: Houghton Mifflin.
- Drucker, P.F. (2002). The next society. In P.F. Drucker, *Managing in the next society* (pp. 233-300). New York: St. Martin's Press.
- Eisenstein, E. L. (1980). *The printing press as an agent of change*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Eisenstein, E. L. (2005). *The printing revolution in early modern Europe*, 2nd. Ed. Cambridge: Cambridge University Press.
- Foucault, M. (2002). *Viljen til viden. Seksualitetens historie 1*. København: Det lille forlag.
- Friedrich II (1916 [1739]). Antimachiavel oder Versuch einer Kritik über den "Fürsten" des Nic. Macchiavel. In *Ausgewählte Werke des Friedrichs den Grossen* (pp. 39-144). Berlin: Askanischer Verlag.
- Gorski, P.S. (2003). *The disciplinary revolution. Calvinism and the rise of the state in early modern Europe*. Chicago: University of Chicago Press.
- Gulas, C. (2007). Netzwerke im Feld der Macht. Zur Bedeutung des Sozialkapitals für die Elitenbildung. In Nöstlinger & Schmitzer, *Bourdieus Erben. Gesellschaftliche Elitenbildung in Deutschland und Österreich* (pp. 68-94). Wien: Mandelbaum Verlag.
- Habermas, J. (1999 [1962]). *Strukturwandel in der Öffentlichkeit*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Hartmann, M. (2007). *Eliten und Macht in Europa. Ein internationaler Vergleich*. Frankfurt am Main: Campus Verlag.
- Innis, H.A. (2007). *Empire and communications*. Lanham: Rowman & Littlefield.
- Kornhauser, W. (2000). "Power Elite" or „Veto Groups“? In R. Boudon & M. Cherkaoui, *Central Currents in Social Theory*, VI (pp. 45-61). London: Sage Pub.
- Koselleck, R. (1975). *Preußen zwischen Reform und Revolution, 2. korr. Ud.* Stuttgart: Klett-Cota.
- Lasch, C. (1996). *Eliternes oprør og forræderiet mod demokratiet*. Højbjerg: Hovedland.

Article: Mediebrud mellem organisationer og netværk

- Luhmann, N. (1977). Differentiation of society. *Canadian Journal of Sociology*, 2(1), 29-53.
- Luhmann, N. (1997). *Die Gesellschaft der Gesellschaft*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Luhmann, N. (2000a). *Organisation und Entscheidung*. Opladen: Westdeutscher Verlag.
- Luhmann, N. (2000b). *Sociale systemer*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Luhmann, N. (2002). *Das Erziehungssystem der Gesellschaft*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Luhmann, N. (2003). *Macht*. Stuttgart: UTB.
- Luhmann, N. (2008). Zum Begriff der sozialen Klasse. *Ideenevolution* (pp. 72-131). Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Maza, S.C. (1993). *Private lives and public affairs: the causes celebres of prerevolutionary France*. Berkeley: University of California Press.
- McLuhan, M. (1995). *Understanding media*. In: M. McLuhan & F. Zingrone, *Essential McLuhan*. New York: Basic Books.
- McLuhan, M. (1962). *The Gutenberg Galaxy: The making of typographic man*. Toronto: University of Toronto Press.
- Mosca, G. (1939). *The ruling class*. New York: McGraw-Hill.
- Mosca, G. (1972). *A short history of political philosophy*. New York: Crowell.
- Münch, R. (2009). *Globale Eliten, lokale Autoritäten. Bildung und Wissenschaft unter dem Regime von PISA, McKinsey & Co.* Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Pareto, V. (1935). *Mind and society*. San Diego: Harcourt, Brace & Company.
- Pareto, V. (1973). *Eliters uppgång och fall*. Stockholm: Argos.
- Parsons, T. (1951). *The social system*. New York: Free Press.
- Parsons, T. (1960). An outline of the social system. In Parsons, Shils, Naegele & Pitts, *Theories of Society*. New York: Free Press.
- Parsons, T. (1964). Evolutionary universals in society. *American Sociological Review*, 29(3), 339-357.
- Parsons, T. (1977). *The evolution of societies*. Englewood Cliffs/New Jersey: Prentice-Hall.
- Parsons, T. (2006 [1970]). Equality and inequality in modern society, or social stratification revisited. In D. Inglis & J. Bone, *Social stratification* (pp. 75-86). London: Routledge.
- Parsons, T. (2008). *American society*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- Reinhard, W. (2007). *Geschichte des modernen Staates*. München: C.H. Beck.
- Riesman, D. (2001 [1950]). *The lonely crowd: a study of the changing American character*. London: Yale University Press.
- Rifkin, J. (2000). *Age of access: The new culture of hypercapitalism, where all of life is a paid-for experience*. Kirkwood: Putnam Publishing Group.
- Rosa, H. (2005). *Beschleunigung*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Saint-Simon, C.-H. de (1976). On the social organization. In G. Ionescu, *The Political Thought of Saint-Simon* (pp. 219-238). London: Oxford UP.
- Scholz, L., & Schütte, L. (2002). „Heiliger Sokrates, bitte für uns“ – Simulation und Buchdruck. In J. Fohrmann, *Gelehrte Kommunikation. Wissenschaft und Medium zwischen dem 16. Und 20. Jahrhundert* (pp. 12-128). Wien: Böhlau Verlag.
- Schwinn, T. (2008). Soziale Ungleichheit und funktionale Differenzierung. *Zeitschrift für Soziologie*, 27(1), 3-17. Stuttgart.
- Spencer-Brown, G. (1994). *Laws of form*. Portland, Oregon: Cognizer Company.
- Suleiman, E. (1978). *Elites in French society*. Princeton: Princeton University Press.
- Weber, W. E. (2002). *Geschichte der europäischen Universität*. Stuttgart: Kohlhammer.
- White, H.C. (2008). *Identity and control. A structural theory of social action*, 2. rev. ed. New Jersey: Princeton University Press.
- Wright-Mills, C. (1956). *The power elite*. New York: Oxford Press.

Notes

- 1 Lotte Hansens bidrag til konferencen *Luhmann og medier*, afholdt af Skandinavisk Luhmann Forum på Aarhus Universitet den 11. december 2009, berørte forholdet mellem politik og massemedier som et forhold, der fra politisk side underlægges en stigende grad af sensibilitet. Den, der 'styrer medierne', styrer den politiske dagsorden. Spin underkastes under alle omstændigheder en kritisk vurdering af sin indflydelse på massemediale og politiske dagsordener ud fra kriteriet om, hvem der har indflydelse: de folkevalgte eller de (ansatte) spindoktorer?
- 2 For overblikkets skyld henvises til redaktørernes indledning til denne udgave af *MedieKultur*.
- 3 Castells, 2001. Bogen er en forelæsningsrække på baggrund af hans voluminøse og bredt anerkendte trilogi: *The Information Age*, hvis første titel er *The rise of the network society*, første gang udgivet i 1996 og siden i revideret form 2001. De andre to værker er *The power of identity* (bd. 2) og *End of millennium* (bd. 3). Samlet udgør trilogien lidt over 1.200 sider.
- 4 Den kristne tros rødder i den israelitiske, 'eskatologiske' tidsopfattelse, hvor syndefaldet markerer begyndelsen på prøvelserne og ventetiden frem mod den fornyede adgang til paradiset, slår stærkt igennem.
- 5 Rosa 2005; Baumann gør opmærksom på den stress og belastning, accelerationen udgør psykologisk for det enkelte menneske og stressens tilbagevirkning på samfundet (Baumann, 2005, pp. 23–25).
- 6 Et par eksempler: instant messenger, instant coffee, instant success, instant on-demand video, og om ikke instant, så tidsaccelererende med fastfood, fast lane og den generelle positive indstilling til hurtighed som kvalitet ved fænomener.
- 7 I dansk sammenhæng er fragmenteringen af den nationale elite præcis konklusionen på Magtudredningens undersøgelse af de danske eliter gennem små 100 år (Christiansen, Møller & Togeby, 2001).
- 8 "[P]rivilegiet (der utvivlsomt er en af de stærkeste stratifikationsfaktorer) er adgangen til genveje, til de midler, der kan udvirke en øjeblikkelig behovstilfredsstillelse. Placeringen i hierarkiet bestemmes af evnen (eller den manglende evne) til at reducere eller fuldkommen eliminere det tidsrum, der adskiller et behovs opståen fra dets opfyldelse. Man klatrer op ad den sociale rangstige, i takt med at man blive bedre til at få, hvad man vil have (hvad det så end måtte være), her og nu" (Baumann, 2005, p. 125, jf. p. 22). De eksisterende kongehuse, efternavne med "von", "af" eller "de" har stadig præsens i moderniteten. Forskellen til tidligere er, at de er underlagt det moderne samfunds præstationslogik. Kongehuset er legitimt (for de fleste), da det (i deres iagttagelse) præsterer noget for Danmark. Kongehuset er "godt" for erhvervslivet, den sociale sammenhængskraft mv. Den institutionelle herkomst er en historisk dimension; kongehusets fortsatte relevans og bestand er præstationsafhængig. En tanke, allerede Frederik den Store af Prøjsen (1712-1786) forstod.
- 9 Med Innis' formulering: "An appraisal of a civilization based on a medium of communication demands a recognition of the significance of peculiarities of the medium" (Innis, 2007, p. 138).

Lars Clausen

Cand.pæd.soc.

Danmarks Pædagogiske Universitetsskole ved Aarhus Universitet

lc@flensborg-avis.net